

בין גברא לגברא

מאמר רביעי בסדרת 'קריאת התורה'

ה'עליות'

בפרקי הסדרה הקודמים דיברנו על חלוקת התורה לפרשיות השבוע לפי מנהג בבל, סקרנו את תולדות החלוקה והמנהגים השונים, וניסינו לברר את מקור החלוקה הקדומה לג"ן פרשיות. הפעם נפנה את מבטנו לחלוקה פנימית יותר, הלא היא חלוקת פרשת השבוע קרואים, שמקומות ההפסקה לעליותיהם מסומנות כיום בחומשים. בשונה מחלוקת פרשיות השבוע - חלוקה זו אינה מוזכרת בתלמוד ולא אצל הראשונים, אף שנאמרו הלכות וכללים מסויימים לגבי גודל ה'עליות' ומקומות ההפסקה.

עיקרי ההלכות הם: הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים (מגילה כג:); אין פוחתין מעשרה פסוקים בבית הכנסת (שם כא:); אין מתחילין בפרשה פתוחה או סתומה פחות משלשה פסוקים, ואין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים (שם כב:); אין מפסיקין בקללות (מגילה לא:). כמו כן אמרו בירושלמי (מגילה ג, ז) העומד לקרות בתורה צריך שיהא פותח בדבר טוב וחותם בדבר טוב. דינים אלו נפסקו להלכה ברמב"ם (הלכות תפילה פ"ב ה"ג, פ"ג ה"ה, ז) ובשולחן ערוך (או"ח סימן קלח).

אך מלבד הלכות אלו, לא נתבאר בדברי חז"ל והפוסקים סדר חלוקת הפרשיות לשלושת הקרואים של שני וחמישי או שבעת הקרואים של הקריאות הגדולות, ולא נקבעו מקומות קבועים שבהם יש להפסיק לעליית הקרואים. מלבד הקריאה של פרשת האזינו שנתבארה במסכת ראש השנה (דף לא. ע"ן שם ברש"י) ונתנו סימן לדבר 'הזי"ו ל"ד', וכן סדר הקריאה בראש חודש שנתבאר במסכת מגילה (כא:); כיצד יש לקרוא את ארבעת הקרואים, וזה מפני שקריאות אלו קצרות הן וקשה לחלקן למספר הקרואים הדרוש. הגאונים והראשונים קבעו עוד כמה מקומות הפסקה, כגון בימות החנוכה (דעות שונות בזה הובאו בש"ע או"ח סי' תרפד סעיף א).

כאמור: בקריאות התורה הרגילות לא היו מתחילה מקומות קבועים להפסיק בהם לעליית הקרואים, אלא בעלי הקריאה הם שקבעו כרצונם ולפי טעמים מקום מתאים להפסיק בו. כך כותב המאירי (קריית ספר מאמר ה' ח"ב): "קריאות שבשאר ימות השנה ושבטות ומועדים אין מניינם ידוע, אלא שהחזון מקרא כרצונו, אלא שמשתדל להתחיל יפה ולסיים יפה". דברים דומים אומר רש"י לענין קריאות שבחול המועד סוכות "והשלשה שקורין תחילה, אין מקפידין על קריאתם - יקראו מה שירצו".

אולם במשך הזמן הלכו ונתחברו רשימות שונות של חלוקת הפרשיות לשבעת הקרואים, בהם צויינו מקומות ההפסקה לעליות הקרואים. מטרת רשימות אלו כנראה לא היתה אלא הצעה בלבד, להקל על בעלי הקריאה שלא יצטרכו לבדוק בשעת קריאת התורה היכן ניתן להפסיק. יש בידינו כמה רשימות כאלו שנדפסו לפני מאות שנים.

תקון יששכר

בקושטא בשנת שכ"ד הודפס הספר 'תקון יששכר' של ר' יששכר אבן סוסאן (שושן) מערבי, איש צפת, (נקרא גם 'עיבור שנים'), ושם נכללו שתי רשימות של חלוקת ה'עליות' שמצא. המהדורה הזאת הודפסה שלא מדעתו של ר' יששכר, ובשיבושים שונים. הוא עצמו חזר והדפיס שוב את הספר בוונציה בשנת של"ט.

בפתח הרשימות הקדים ר' יששכר (במהדורת ונציה) בזה הלשון: "מצאתי כתוב בקונדרס [קונטרס] ישן הפסקות לשבעה העולין בספר תורה לקרות בשחרית השבתות, וכתוב עליהם שהם מסדר הגאונים ז"ל. ובקונדרס אחר מצאתי גם העולים במנחה [לשבת] ובשני ובחמישי,

ואין כתוב עליהם כראשונים שם הגאונים, אבל מאד ישרו בעיני. ושמעתי מחכם שהם הפסקת עזרא הסופר עליו השלום שהיה הוא עצמו פוסק קריאות העולים לקראת בספר תורה בהם, לכך ראיתי לכתוב כאן אלו ואלו, כי כולם צריכין לשלוחי צבור, ולכבוד הגאונים ואותם ראשונים ז"ל שסדרום וכתבום. ונכון לנהוג בהם כי מאד טובים ויפים הם, ואלו הם...

במחזור 'הדרת קדש' שהודפס בונציה (שני"ט) הוכנסו רשימותיו של ר' ישכר אבן סוסאן (חלק ראשון, עמ' שכז ואילך). רשימותיו של ר' ישכר אבן סוסאן הם אפוא הרשימות הראשונות שהודפסו אי פעם.

רשימות נוספות

מאה ושישים שנה לאחר חיבור 'תיקון יששכר', הודפס בגרמניה "ספר סיומה"! הפרשיות מהתורה" על ידי ר' משה זעקיל מיינעק (אופיבאך, תפ"ד) שם הובאה גם כן רשימת ההפסקות. ובהקדמת הספר כותב המחבר שהרבה חזנים אינם בקיאים ב'סיומת הפרשיות', ואינם מפסיקים הפרשה כדין וכדת וכתיקון סופרים, כי אף אלו נתנו מסיני למשה רבינו ע"ה. קשה להבין מאין לקח המחבר שההפסקות ניתנו למשה מסיני, בעוד שהבאנו לעיל את דברי המאירי ורש"י שאין בזה קפידא. מאותה סיבה צריכים ביאור דברי החכם שציטט ר' ישכר אבן סוסאן, כי הפסקות העליות הם מעזרא הסופר, שהרי הראשונים מעידים לנו כי לא כך הדבר.

מעט שנים קודם לכן, הוציא ר' יוסף יוזפא קאשמאן את ספרו 'נוהג כצאן יוסף' (האנוי תע"ח) ושם כלל גם כן את רשימת ההפסקות לפי מנהג פרנקפורט. וכך בעוד כמה וכמה ספרי מנהגים, כגון מנהגי וורמייזא של ר' יוזפא שמש ור' יודא ליזא קירכום.

בד בבד התחילו מדפיסי חומשים לשלב את הפסקות העליות בתוך החומשים עצמם, וקמעא קמעא נעשה הדבר מקובל, עד שבימינו אין כבר שום מהדורת מקראות גדולות או חומש, שאינה מציינת את ההפסקות בתוך הפרשה.

במאמר מאת א. קצנלבוגן (התפרסם ב'סיני' כרך קיט, עמ' רכז ואילך) נערכה בדיקה מפורטת בכתבי יד של סידורים וחומשים עתיקים, ובספרי מנהגים שונים, כגון אלו שהוזכרו לעיל ועוד. וממצאי הבדיקה העלו שעד שנות ש"ל בערך לא נהגו המדפיסים כלל להדפיס את סימני ההפסקות בתוך החומשים. החומש הראשון – לכאורה – שנכללו בו סימני הפסקות לעליות הוא מדפוס ונציה בשנת של"ד, וגם אז עדיין רוב מדפיסי החומשים לא הדפיסו סימני ההפסקות. רק משנת תס"ב ואילך כבר מקפידים כל מדפיסי החומשים להדפיס את סימני ההפסקות ללא יוצא מן הכלל.

דבר מעניין נוסף עולה מבדיקת הממצאים, והוא שבספרי המנהגים ובחומשים הקדומים יותר, עדיין יש הבדלים גדולים מאוד בחלוקת הפרשיות בין ספר למשנהו (במאמר הנ"ל של קצנלבוגן מובאת טבלה שנערכה מתוך 33 רשימות שונות). רק מאזור שנת תס"ב בערך מתגבשת והולכת אחידות בין כל החומשים, למעט קצת הבדלים שחלקם נשארו עד ימינו.

ביקורת האחרונים

הגאון רבי אהרן ב"ר אברלי וירמש זצ"ל, רב ואב"ד בעיר מיץ, מתלמידיו הגדולים של בעל 'שאגת אריה', הדפיס בספרו 'מאורי אור' (בסוף חלק 'קן טהור') קונטרס בשם 'סיומא דפרשיות', שם מתח ביקורת חריפה מאוד "על הטעות שנשתקע בעוונותינו הרבים בענין סיום פרשיות על ידי מקרי דרדקי אחד, חובר חבו"ר ולא ידעונו", דלא ידע מה דקאמרו רבנן... והאיש הזה אזל בתר איפכא ברוב מקומות מלבד הרבה טעויות..."

קשה לדעת לאיזה חיבור מודפס מתייחס רבי אהרן ווירמש. הטענה העיקרית שהוא מציין בהקדמתו היא שמחבר הרשימה ההיא ראה את הענין של 'לסיים בדבר טוב' כדבר החשוב ביותר, ולא שת אל ליבו שיש עוד עקרונות, כגון שאי אפשר להפסיק באמצע ענין, שעדיף לסיים במקום של סיום פרשה (פתוחה או סתומה), וכלשונו של רבי אהרן "ולסיים בטוב אינו דוחה סיום פרשה כשאינו דבר רע, ומכל שכן אמצע דיבור וענין, שהוא מן המושכל, ולפני מלך בשר ודם אין עושין כן!". לפיכך הדפיס רבי אהרן רשימה משלו עם תיקונים רבים.

גם בקונטרס מעשה רב, המביא את מנהגי הגר"א (סימן קלב), נכתבה ביקורת דומה: "אין מסיימים בפרשיות הנרשמים בחומשים, כי אם במקום שהיא פתוחה או סתומה, או במקום שנראה יותר כהפסק ענין". ובשו"ת 'מנחת אלעזר' (קונטרס שיירי מנחה, לח"א סי' סו) כתב שהמנהג לסיים לפי הכתוב בחומשים אין לו מקור בפוסקים כלל, והביא את המקורות שציננו, וכתב "וכן מקובל אצלי מאבותינו הקדושים זצ"ל בכמה מקומות, לדייק לסיים שלא כפי הנדפס בחומשים, משום דלא סיים בכי טוב כראוי, וכיוצא", והאריך עוד.

גם הרה"ק מקומרנא כתב בספרו 'שלחן הטהור' (סי' קלח): "חילוק הפרשיות לשבע שהדפיס המדפיס הראשון, וחילק לשלשה לשני וחמישי, אין בהם כדי שביעה. כי הרבה פעמים אינו מסיים בדבר טוב, כגון "וְהַיָּמִים יָמֵי בְּפוּרֵי עֲנָבִים" (במדבר יג, כ), שצריך לסיים מקודם [כוונתו אינה ברורה¹]. וכן בק"ח, "לֹא הִרְעֵיתִי אֶת אֶחָד מֵהֶם" (שם טז, טו) צריך לסיים [ולא כפי שמודפס, במילים "כִּי תִשְׁתַּכַּח עֲלֵינוּ גַם הַשְּׁתַּכַּח" (שם טז, יג)]. על כל אין להשגיח בזה כלל וכלל, אלא יסיים כפי הבנת השכלה. ולכתחילה צריך לראות ולסיים בכל האפשרות בסיום הפרשה פתוחה סתומה.

הגאון האדר"ת (רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים) חיבר בשנת תרנ"ח קונטרס בשם 'תפילת דוד', ושם (אות יז) כתב: דאבה לבי מאוד ברשימת הקרואים, שכמה מקומות אינם במקום הראוי להפסיק, ומפסיקין ופוסקין באמצע הדברים במקום שיכולים לעמוד גם בסוף הענין. וכבר העיר עינינו רבינו הגר"א כמובא בשמו במעשה רב (סי' קלב) כי דעתו היא לפסוק היכא דסליק ענינא. ואם התירו מטעם זה שלא לקרות רק ט' פסוקים בפורים [ולא עשרה כמחוייב] משום דשם סליק ענינא, כ"ש באופן שנוכל לתקן ליופי הענין ועלויה עלייא שצריכים אנו לנהוג כן. ולכן הנהגתי בביתי שלא כנרשם בסידורים מקום שפוסקים, וכן הוא מנהגי בעז"ה לקריאת ב' וה' ומנחת שבת. ואייחד להלן מדור ומאמר בפני"ע לעניני קריאת התורה וכל אביזריהו". בהמשך הקונטרס (אות מט) אכן ערך רשימת הפסקות עם שינויים שונים, וכתב "...שבמקומות רבים אין ההפסקות כהוגן, ולי בענייני נראה לי לשנותם, אף שלא ראיתי מי שקדמני בזה" (כאמור, קדם לו בזה רבי אהרן ווירמש). בהמשך הוא כותב שבציבור אין הוא מהין לשנות, אבל במנין שנערך בביתו הוא שינה בעניינים אלו כפי שהיה נראה לו.

אולם דברי כל האחרונים הללו לא הצליחו לעקור את המנהג המקובל, וכיום נוהגים כולם להפסיק כפי המודפס בחומשים, אפילו במקומות שנוהגים לפי מנהג הגר"א, כגון מנהג 'פרושים' בירושלים.

הפסקות תמוהות

בשורות הבאות, נראה כמה מן הבעיות שבהפסקות המצויינות בחומשים, ונבין על מה התעוררה ביקורת האחרונים שהבאנו. אכן בולט מאוד שעיקר המטרה בעליות היתה לסיים בדבר טוב, או מקומות של הדגשה או הכרזה דרמטית, כגון העליות בפרשת בוא שחלקן מסתיימות במילים 'למען תדע כי אין כה' אלהינו' (שמות ח, ו) 'למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ' (שם ח, יח), 'למען תדע כי לה' הארץ' (שם ט כט). לדוגמא, עליית 'שני' שבפרשת תולדות, היתה צריכה להתחיל באופן טבעי בסוף פרק כ"ו, "וַיָּבֹז עֲשׂוֹ אֶת הַבְּכֹרָה" (בראשית כה, לד), שם בא הפסק פרשה פתוחה ומתחיל ענין חדש, "וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ" (כו, א). אלא שהמפסיק לא רצה לסיים את עליית הכהן במילים 'ויבז עשו את הבכורה', וגם לא רצה להתחיל את עליית הלוי במילים 'ויהי רעב בארץ', לפיכך העדיף לשייך חלק מהענין הבא לעליית הכהן, ולסיימה במילים "מִצֻּתֵי חֻקֹּתַי וְתוֹרֹתַי" (כו, ה). ואכן, בקריאת שני וחמישי תמיד מרגישים שעליית 'שלישי' ארוכה הרבה יותר מן הממוצע. שכן מ"בְּלֹדֶת אִתֶּם" (שם כה, כו) שם נגמרת עליית הלוי של שני וחמישי, עד 'מצוותי ותורותי', לא הצליח המפסיק למצוא דבר טוב להפסיק בו.

כאן אין בעיה מצד הענין, אולם ציוני ההפסקות באים גם במקומות שההפסקה גורמת לקטיעת ענין באמצעו, או אפילו באמצע משפט! לדוגמא: הפסקת 'שישי' בפרשת תולדות

¹ העירני ר' יעקב קייזר שהטעם לזה הוא כמו שמבואר ב'פנים יפות' (במדבר יג, סוף פסוק כד): "שמעתי בשם הגאון מהר"ש אוסטרופולר שאותיות שלפני ענבים כשהוא חסר יו"ד הם אותיות סמא"ל, הרמז שאותן הימים יש לו שליטה, והיינו לשון בכורי ענבים אותיות שקודם אותיות ענבים". ולכן הוא החשיב זאת כדבר לא טוב.

הקוטעת את ברכת יצחק במילים "אֲשֶׁר בָּרְכוּ ה'" (שם כז, כז), אף שהברכה ממשיכה אחר כך. על כגון דא ודאי אמר רבי אהרן ווירמש "ולסיים בטוב אינו דוחה סיום פרשה כשאנו דבר רע, ומכל שכן אמצע דיבור וענין".

דוגמא נוספת: עליית 'שני' שבפרשת חיי שרה מסתיימת במילים "אֲרַבַּע מֵאוֹת שָׁקֶל כֶּסֶף עָבַר לְסוֹחַר" (בראשית כג, טז), קוטעת את ענין מכירת השדה באמצעו, ומשייכת לעלייה הבאה את הפסוקים יז-כ, המסכמים את תוצאות המכירה ומספרים על קבורת שרה: "וַיָּקָם שָׂדֶה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בְּמַכְפֵּלָה וְכוּ'. כֹּאן מִמֶּשׁ אִינוּ מוֹבֵן מִדּוּעַ עֲצַר הַמַּפְסִיק כֹּאן, וְלֹא הַמְשִׁיד עַד סוֹף פֶּרֶק כִּג הַמְסִיִּים בַּפְסוּק "וַיָּקָם הַשָּׂדֶה וְהַמַּעֲרָה אֲשֶׁר בּוֹ לְאַבְרָהָם לְאַחֲזֹת קֶבֶר מֵאֵת בְּנֵי חֵת". וכי זה נחשב 'ענין רע' משום שהוזכר כאן קבר? מדוע 'ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר' הוא ענין טוב יותר?

עליית 'שביעי' שבפרשת ויחי נמצאת במקום עוד יותר מוקשה, וקוטעת את הפסוק האחרון מדברי יוסף אל אחיו. נציג את הפסוקים (בפרק נ): "וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֶל תִּיכְאוּ כִּי הִתַּחַת אֱלֹקִים אָנִי. (כ) וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשָׁבָה לְטִבָּה לְמַעַן עֲשֶׂה כִּי־זֶה לְהַחֲיִית עִם רַב. [שביעי] (כא) וְעַתָּה אֶל תִּיכְאוּ אֲנִי אֶכְלָל אֶתְכֶם וְאֶת טַפְכֶּם וַיִּנַּחֲם אוֹתָם וַיַּדְבֵּר עַל לִבָּם".

אפשר להרגיש היטב שקטיעת דברי יוסף באמצעו, מאוד אינה נוחה. אלא שהמפסיק רצה שעליית שישי תיגמר במילים 'להחיות עם רב', אף שיכל למצוא לפני כן כמה מקומות נוחים יותר להפסקה. ושוב, כדברי רבי אהרן ווירמש "ולסיים בטוב אינו דוחה סיום פרשה כשאנו דבר רע".

הפסקות באמצע ענין או משפט

ישנם דוגמאות רבות מן הסוג שהבאנו, אולם כל אלה, עדיין אינן קוטעות עניינים או משפטים באמצעם ממש. כעת נפנה לדוגמאות כאלו:

בפרשת ויגש (מד ל-לא) נמצאת עליית 'שני' בין שני הפסוקים הבאים בנאומו של יהודה לפני יוסף: "וְעַתָּה כְּבֹאִי אֶל עֶבְדְּךָ אָבִי וְהִנֵּנִי אֵינְנוּ אֶתְנוּ וְנִפְשׁוּ קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ: [שני] וְהָיָה כִּי־אֵין הִנֵּנִי וְהוֹרִידוּ עֶבְדְּךָ אֶת שִׁיבַת עֶבְדְּךָ אֲבִינוּ בְּגִזּוֹן שְׂאֵלָה".

הפסוקים האלו מחוברים ביניהם בקשר אמיץ, ושיעורם: כשנבוא אל אבינו – שנפשו קשורה בנפשו – והוא יראה שהנער איננו, הוא ימות, ואז יתברר שהורדנו את שיבתו ביגון שאולה. ההפסקה כאן בוקעת את המשפט לשנים, כמעט כמו הפסקה באמצע פסוק.

גם כאן הסיבה נובעת מכך שהמפסיק לא רצה לסיים כמתבקש, בסוף נאומר של יהודה החותם במילים "פֶּן אֲרָאָה בְּרַע אֲשֶׁר יִמָּצֵא אֶת אָבִי" (מד, לד), והעדיף לסיים במילים 'ונפשו קשורה בנפשו' שאם אתה מוציא אותן מהקשרן, הן 'דבר טוב'. אבל זו הפסקה תמוהה ביותר, שכן השיקול של 'דבר טוב' אינו יכול להיות השיקול היחיד, וכדברי רבי אהרן ווירמש "ומכל שכן אמצע דיבור וענין, שהוא מן המושכל, ולפני מלך בשר ודם אין עושין כן".

ויהי ביום דיבר

בפרשת וארא (שמות ו כח-כט) נמצאת עליית שלישי בין שני הפסוקים הבאים: "וַיְהִי בַיּוֹם דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: [שלישי] וַיַּדְבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי ה', דִּבֶּר אֶל פֶּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם אֶת כָּל אֲשֶׁר אָנִי דֹבֵר אֲלֵיךְ". שני הפסוקים האלו הם משפט אחד: "ויהי ביום דיבר – [אז] וידבר ה' אל משה לאמור". העלייה קוטעת את המשפט הזה באמצעו ממש. כל מי ששומע את הפרשה מרגיש בחוש שהמשפט "ויהי ביום דיבר ה' אל משה בארץ מצרים" נשאר תלוי באויר בלי המשך.

ואף שיש שם גם הפסק פרשה, אין זה אלא מפני שיש הפסק פרשה לפני כל 'וידבר ה', אבל המטרה כאן אינה הפסק הענין.

זאת עבודת

בפרשת נשא (ד, כד-ה): נמצאת עליית 'שני' של קריאות שני וחמישי ושבית במנחה בין הפסוקים כד-כה: "זאת עבדת משפחת הגרשני לעבד ולמשא. [שני] ונשא את יריעות המשכן מכסהו ומכסה התחש אשר עליו מלמעלה..."

המשפט "זאת עבודת משפחות הגרשוני לעבוד ולמשא" הוא משפט פתיחה, שבימינו מציבים אחריו נקודתיים. הפסוק הבא מפרט את תוכן העבודה: יריעות המשכן, המכסה ומכסה התחש, וכו'. אפשר להווכח בזה מהמשפט המקביל אצל בני קהת (שם ד, ד): "זאת עבדת בני קהת באהל מועד - קדש הקדשים", כאן זה נמצא באותו פסוק וקל להבחין שזה משפט אחד. לפיכך עליית 'שני' הנמצאת כאן קוטעת ממש את המשפט באמצעו.

וישבתם בטח

בפרשת ראה (יב) נמצאת עליית 'שני' בין שני הפסוקים י-יא, כך: "ועברתם את הירדן וישבתם בארץ אשר ה' אלקיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל איביכם מסביב וישבתם בטח. [שני] והיה המקום אשר יבחר ה' אלקיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עולתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותרמת ידכם". מבנה הפסוקים כאן מורכב, ומבנים מסוגו נתבארו בארוכה במאמר 'ויהי לי לישועה' (הודפס בגליון עש"ק בשלח, שבט תשע"ה). לענייננו שיעור הכתובים הוא כך: וכאשר תעברו את הירדן ותשבו בארץ ויניח לכם מכל אויביכם ותשבו בטח – אז תביאו את קרבנותיכם למקום שה' יבחר לשכן את שמו שם (ראה רש"י). עליית 'שני' קוטעת אפוא את המשפט באמצעו וגורם להבנה שגויה שלו. שכן פסוק י' נראה כמשפט העומד בפני עצמו, כאילו הוא רק הבטחה שאכן תעברו את הירדן ותשבו בטח, ופסוק י"א הוא ענין חדש כביכול.

אותה בעיה בדיוק נמצאת בעלית 'לוי' של קריאת שני וחמישי באותה הפרשה (פרק יא), היא נמצאת בין פסוקים לא-לב, כך: "כי אתם עברים את הירדן לבא לרשת את הארץ אשר ה' אלהיכם נתן לכם וירשתם אותה וישבתם בה [שני] ושמרתם לעשות את כל החקים ואת המשפטים אשר אנכי נתן לפניכם היום". גם כאן שני הפסוקים הם בעצם משפט אחד, כפי שמתרגם שם רס"ג: "וירשתם – וכאשר תירשוה ותשבו בה – תשמרו [לעשות את כל החוקים, וכו']". ושוב: העליה קוטעת את שני חלקי המשפט.

תמים תהיה עם ה'

בפרשת שופטים (פסוקים ט-כב) אוסרת התורה לשמוע אל מעוננים וקוסמים, אלא רק לדברי הנביאים שה' ישלח בכל דור. נעתיק כמה פסוקים מתחילת הענין:

(ט) כי אתה בא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך לא תלמד לעשות כתועבת הגוים ההם: (י) לא ימצא בך מעביר בנז ובתו באש קסם קסמים מעוון ומנחש ומכשף: (יא) וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים: (יב) כי תועבת ה' כל עשה אלה ובגלל התועבת האלה ה' אלקיך מוריש אותם מפניך: (יג) תמים תהיה עם ה' אלקיך: (חמישי) (יד) כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעננים ואל קסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלקיך: (טו) נביא מקרבך מאחיך כמני יקים לך ה' אלקיך אליו תשמעו.

עליית 'חמישי' שהוצבה כאן קוטעת את הענין ממש באמצעו, שהרי ההכרזה 'תמים תהיה' היא הקדמה למה שיבוא מיד, והוא שאתה צריך ללכת בתמימות אחרי ה' אלוך המוסר את דברו ביד נביאיו, ולא לשעות אל המעוננים והקוסמים. כמו שכותב רשב"ם שם: "תמים תהיה וכו' – וממנו תדרוש, ולא מן המתים". וכן הרמב"ן שם: "שנייחד לבבנו אליו לבדו, ונאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמתת כל עתיד, וממנו לבדו נדרוש העתידות, מנביאיו או מאנשי חסידיו רצוני לומר אורים ותומים. ולא נדרוש מהוברי שמים ולא מזולתם". הפסק עליית 'חמישי' היה ראוי לבוא בסוף הענין, בפסוק כ"ב, שם יש הפסק פרשה.

[עם זאת יצוין שבכתב יד לנינגרד יש הפסק פרשה לאחר הפסוק 'תמים תהיה', מה שמסייע קצת להפסק העליה במקום זה. מסייע קצת, אבל לא הרבה, שהרי אין חובה להפסיק בכל הפסק פרשה].

עד תומם

בפרשת וילך (פרק לא) נמצאת עליית שביעי בין הפסוקים הבאים: "(כד) וַיְהִי כְּכָלֹת מֹשֶׁה לְכַתֹּב אֶת דְּבַר הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר עַד תִּמָּם: [שביעי] (כה) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה' לֵאמֹר: (כו) לָקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשָׂמְתָם אוֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' אֶלְקֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד".

כל שלושת הפסוקים הם משפט אחד: כשמשה כילה לכתוב את דברי התורה עד תומם – הוא ציוה את הלוויים לאמור: קחו את ספר התורה ושימו אותו מצד ארון הברית. העלייה קוטעת את המשפט הזה באמצעו, וגורמת לפסוק כ"ד להשאר תלוי באויר בלי המשך.

מעונה

עליית שישי בפרשת 'וזאת הברכה' מתחילה בפסוק "מְעֵנָה אֱלֹהֵי קָדֶם" (דברים לג, כז). חתן התורה מתחיל את עלייתו בפסוק זה ב'שמחת תורה'. מיקומה של עלייה זו גם כן תמוה לכאורה, שכן ברכתו של אשר, אחרון השבטים שהתברך, מסתיימת בפסוק כה: "בְּרָזָל וּנְחָשֹׁת מְנַעֲלָיִךְ וּכְיִמִּיךָ דָּבָאֲךָ" (דברים לג, כה), ולאחר מכן פונה משה רבינו אל כל עם ישראל ואומר "אֵין כָּאֶל-יִשְׂרָאֵל רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרְךָ וּבְגִאֲוֹתוֹ שְׁחָקִים", וממשיך "מְעֵנָה אֱלֹהֵי קָדֶם". מדוע לקטוע את פניית משה לעם ישראל לאחר תחילתה?

התשובה ברורה: מכיון שלפני פסוק כ"ד יש הפסק פרשה, ואי אפשר לקבוע עלייה פחות משלושה פסוקים לאחר תחילת פרשה, נאלץ המפסיק להציב את העליה בפסוק דנן שהוא לאחר שלושה פסוקים. בכל מקרה, כאן אין תלונתנו על רשימת הפסקות זו או אחרת, כי עלייה זו כבר מופיעה בפוסקים מוקדמים, כגון בסדר טרויש שנכתב על ידי ר' מנחם ב"ר יוסף ב"ר יהודה חזן (חי בסוף המאה הי"ג): "וקורין בתורה בזאת הברכה עד מעונה אלקי קדם... והחתן תורה מתחיל לקרות מעונה אלהי קדם" (סימן יי)².

לסיכום: הפסקות העליות שנמצאות בחומשים הם תולדה של רשימות שונות שעברו מדור לדור, הודפסו בתחילה בספרי מנהג, הראשון שבהם 'תיקון יששכר', והושם בהן בעיקר דגש על 'יפסיק בדבר טוב', לפעמים גם במחיר של הפסקה באמצע ענין או דיבור. בסופו של דבר הן נכנסו לתוך החומשים והפכו לחלק חוק. פוסקים אחרונים חשובים התנגדו לכך וטענו שאין להיצמד לרשימות אלו, מחמת בעיות שונות מן הסוג שהראינו במאמר. אולם בפועל ניצח המנהג וכולם נוהגים היום להפסיק כפי הסימנים המודפסים בחומשים.

מכל מקום, יש לעורר על דבר אחד: בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום נוהגים רבים לסיים בניגון של 'הפסקה', באותם מקומות המצויינים בחומש. וזה מיותר ממש לגמרי, שהרי ברור שכל מקומות אלו לא באו אלא לצורך שבעה קרואים, ולפעמים הם מנוגדים לגמרי לכתוב. תינח בקריאת התורה שצריכים לחלקה לעליות, אבל מה לזה ולמי שאומר שנים מקרא ואחד תרגום?

[מאמר זה התבסס בין השאר גם על 'הפסקות בפרשיות ובסדרות התורה' מאת ר' יצחק זימר (סיני סח, עמ' קסג), ו'חלוקת הפרשיות לעליות הקרואים בקריאת התורה' מאת ר' יהודה אקער (תורה ודעת, גליון 140, שבט תשע"א)].

² אמנם העירוני שהרוקח (הל' סוכות סי' רכד) כותב "בשמחת תורה קורין וזאת הברכה עד 'ובגאותו שחקים', וחתן תורה 'מי כאל ישורון' ומשלים התורה". הרי שלקריאת חתן תורה באמת חזרו פסוק אחד וקראו מ'אין כא-ל ישורון'. נראה אפוא שהרעיון היה כך: לעולה האחרון הוסיפו את הפסוק 'אין כא-ל ישורון' המדבר בשבחו של עם ישראל, אולם גם הקורא 'חתן תורה' התחיל כמובן מפסוק זה, שהוא תחילת הברכה הכללית. אולם בשלב מאוחר יותר התחיל הקורא הבא מהמקום שהפסיק זה שלפניו, כמו שמתואר בסדר טרויש הנ"ל שהבאנו.